

**Мавзу: Психология фанининг
предмети, мақсад, вазифалари
ва илмий-тадқиқот методлари**

Режа:

1. Янги давр ва психология.
2. Психологиянинг предмети.
3. Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрни.
4. Психологиянинг тармоқлари.

Психология соҳасида мукаммал дарсликлар ёзила бошлаган даврга 160 йил бўлди. Лекин бу билан фаннинг жамият ҳаётида тутган ўрни жуда ошиб кетди, деб бўлмайди.

Ваҳоланки, инсон, унинг баркамоллиги, жамият тараққиётига бевосита таъсири масаласи ўтиб бораётган асримизнинг охирига келиб, ўта долзарб ва муҳим муаммолар қаторидан жой олди.

XX аср ва унинг эришган ютуқларидан энг мухими шу бўлдики, техника, электроника ва бошқа шунга ўхшаш мураккаб технологияларни яратган инсон ва унинг бевосита кундалик ҳаёти билан боғлиқ муаммолар кўпайиб бориши билан характерланади.

XXI аср бўсағасида жуда кўплаб давлатларда бўлгани каби дунё харитасида муносиб ўрин олган мустақил Ўзбекистонда ҳам барча соҳаларда туб ислохотлар бошланди.

Бу ислохотларнинг барчаси инсон омилини ҳар қачонгидан юқори савияга кўтариб, унинг кучи, идроки, салоҳияти, руҳий ҳамда маънавий баркамоллигини бевосита тараққиёт, ривожланиш ва цивилизация билан узвий боғлади.

Психологиянинг предмети

“Психология” иккита юнон сўзларидан – “psyche” – жон, руҳ ва “logos” – таълимот, илм сўзларидан иборат бўлиб, анъанавий маънода инсон руҳий дунёсига алоқадор барча ҳодисалар ва жараёнлар унинг предмети ташкил этади.

Бошқача қилиб айтганда, психологиянинг предмети ҳар биримизнинг ташқи оламни ва ўз-ўзимизни билишимизнинг асосида ётган жараёнлар, ҳодисалар, ҳолатлар ва шаклланган хислатлар ташкил этади. Психология бўйича адабиётларда унинг предмети қисқача қилиб, психика, деб таъриф беришади.

ПСИХИКА

Бу инсон руҳиятининг шундай ҳолатики, у ташқи оламни (ички руҳий оламни ҳам) онгли тарзда акс эттиришимизни, яъни билишимизни, англашимизни таъминлайди.

Шундай қилиб, психология фани ўрганадиган жараёнлар ва ҳодисалар мураккаб ва хилма-хил. Уларни ўрганишнинг икки томони бор: бир томондан, уларни ўрганиш қийин, иккинчи томондан осон. Охирги томони хусусида шуни айтиш мумкин-ки, бу ҳодисалар бевосита бизнинг ўзимизда берилган, уларни узоқдан қидириш, мавхум аналогиялар қилиш шарт эмас, бошқа томондан, улар ўзаро бир-бирлари билан боғлиқ ва умумий қонуниятлар ва тамойилларга бўйсунди.

Психиканинг намоён бўлиш шакллари

Психик жараёнлар

Психологик ҳолатлар

Шахс хусусиятлари

Психик жараёнлар

Билиш жараёни

Сезгилар

Идрок

Хотира

Тафаккур

Хаёл

Нутқ

Диққат

Психологик Ҳолатлар

Ҳиссий - иродавий

Эмоциялар

Эътиқодлилиқ

Бардамлик

Тетиклик

Апатия

Қизиқувчанлик

Ҳайратланиш

Ишончлилиқ

Ижодий руҳланиш

Шахс хусусиятлари

Индивидуаллик

Йўналишлар

Темперамент

Характер

Қобилиятлар

Иқтидор

Ақлий салоҳият

Хулқ мотивацияси

Иш услуби

Маъсулияти

Бошқа фанлар билан алоқаси

- 1. Фалсафа ва унинг охирги пайтларда шаклланиб, ривожланиб бораётган ижтимоий фалсафа қисми билан бўлган алоқаси бу иккала фаннинг инсон ва унинг ҳаёти моҳиятини тўла англаш ва унинг ривожланиш тенденцияларини белгилашдаги ўрни ва аҳамиятидан келиб чиқади.*
- 2. Социология фани ҳам янгича ижтимоий муносабатлар шароитида ўз тараққиётининг муҳим босқичига ўтган экан, психология ушбу фан эришган ютуқлардан ҳам фойдаланади ва уларнинг кўлами кенгайишига баҳоли қудрат хизмат қилади.*

3. Педагогика билан психологиянинг ўзаро ҳамкорлиги ва алоқаси анъанавий ва азалий бўлиб, уларнинг ёш авлод тарбиясини замон талаблари руҳида амалга оширилаётган янги “Таълим тўғрисида”ги Қонун ҳамда “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”ни амалга ошириш мазкур икки фан ҳамкорлиги ва ўзаро алоқасини ҳар қачонгидан ҳам долзарб қилиб қўйди.

4. Табиий фанлар – биология, физиология, кимё, физика, астрономия, табиий география ва бошқалар. Психик ходисалар ва жараёнларнинг табиий физиологик механизмларини тушуниш ҳамда шу орқали уларнинг кечиши қонуниятларини объектив ўрганиш учун материал беради.

5. Кибернетика фани соҳасидаги эришилган ютуқлар психология учун ҳам аҳамиятли ва зарур бўлиб, у инсон шахсининг ўз – ўзини бошқариш ва психик жараёнларни такомиллаштириши борасида ахборотлар технологияси ва кибернетика томонидан кўлга киритилган ютуқлар ва тадқиқот услублари, махсус дастурдан ўз ўрнида фойдаланади.

6. Техника фанлари билан психологиянинг ўзаро алоқаси ва ҳамкорлиги, айниқса, XX аср охирига келиб яққол сезилиб қолди. Бир томондан, мураккаб техникани бошқарувчи инсон онги муаммосини ечишда, иккинчи томондан, психик ҳаётнинг мураккаб қирраларини очишда махсус техник воситалардан фойдаланиш зарурати, бу икки йўналишнинг эришган ютуқларини бирлаштиришни назарда тутди.

7. Иқтисодиёт билан психологиянинг ўзаро алоқаси ва ҳамкорлиги ҳам янгилик бўлиб, айниқса, бозор муносабатларига босқичма – босқич ўтиш шароитида иқтисодий онг ҳамда иқтисодий хулқнинг ўзига хос намоён бўлиш қонуниятларини ўрганишда иккала фан тенг хизмат қилади.

Психологиянинг 300 дан ортиқ тармоғи фан сифатида ривожланаётганлиги ҳозирги кунда психологиянинг фанлар тизимида янада мустахкамланаётганлигидан далолат беради. Масалан:

1

- **Умумий психология – психик фаолиятнинг умумий қонуниятлари ва уларнинг ўзига хос жиҳатларини ўрганадиган махсус соҳаси**

2

- **Педагогик психология – кишига таълим ва тарбия беришининг психологик қонуниятларини ўрганишни ўз предмети деб билади**

3

- **Ёш давр психологияси – турли ёшдаги одамларнинг туғилгандан то умрининг охиригача психик ривожланиш жараёнини, шахснинг шаклланиши ва ўзаро муносабатлари қонуниятларини, индивиднинг ёшига мос тарзда ўзгариши тамойилларини ўрганади**

4

- **Ижтимоий психология – одамларнинг жамиятдаги биргаликдаги иш фаолиятлари натижасида уларда ҳосил бўладиган тасаввурлар, фикрлар, эътиқодлар, ҳиссий кечинмалар ва хулқ-атворларини ўрганади**

5

- **Меҳнат психологияси – киши иеҳгат фаолиятининг психологик хусусиятларини, меҳнатни илмий асосда ташкил этишнинг психологик жихатларини, қонуниятларини ўрганади**

6

- **Муҳандислик психологияси – автоматлаштирилган бошқарув тизимлари операторининг фаолиятини, одам – техника ўртасида функцияларни тақсимлаш ва мувофиқлаштиришнинг хусусиятларини ўрганади**

7

- **Юридик психология – ҳуқуқ тизимининг амал қилиши билан боғлиқ масалаларнинг психологик асосларини ўрганади**

8

- **Харбий психология – кишининг харбий ҳаракатлар шароитида намоён бўладиган хулқ – атворини, зобитлар билан оддий аскарлар ўртасидаги муносабатларнинг психологик жихатларини ўрганади**

9

- **Савдо психологияси – жамиятда тижоратнинг психологик шарт – шароитлари, эҳтиёжнинг индивидуал, ёшга, жинсга оид хусусиятларини , харидорга хизмат кўрсатишнинг психологик омилларини аниқлайди. Бу соҳадан ажраб чиққан, модалар психологияси инсон диди ва унинг хулқда акс этиши каби қатор масалаларини ўрганади**

10

- **Тиббиёт психологияси – шифокор фаолияти психологиясини, бемор хулқ – атворининг психологик жихатларини ўрганади**

Таянч сўз иборалари

*Психология, психик
жараёнлар, психологик
холатлар, шахс
хусусиятлари, махсус
тармоқлар.*

**ЭЪТИБОРИНГИЗ
УЧУН РАХМАТ**